

УДК 338.43

JEL classification: M20, O30, O31, O32,
Q10**Михайло БРИК**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальних та
спеціальних дисциплін,
Західноукраїнський національний університет,
Україна

ORCID ID: 0000-0002-0861-9057

© Михайло Брик, 2022

Отримано: 03.01.2022 р.

Прорецензовано: 18.01.2022 р.

Рекомендовано до друку: 26.01.2022 р.

Опубліковано: 26.01.2022 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Михайло Брик (Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

АНОТАЦІЯ

Сучасні умови економічної діяльності агропромислових підприємств, у тому числі підприємств харчової промисловості, що вимагають постійного вдосконалення систем управління. Однією з форм досконалості є застосування інновацій. Мета роботи полягає у розгляді ролі інновацій у контролінгу, а також інноваційних технологій контролінгу для вирішення завдань, спрямованих на підвищення ефективності управління в організаціях харчової промисловості. З урахуванням того, що контролінг є реалізацією процесу управління на підприємствах АПК, проблема використання інновацій у контролінгу має розглядатися як завдання розробки відповідних нововведень у сфері управління підприємством АПК.

Система контролінгу по виконуваний ролі та функціональності займає центральне місце в контурі управління підприємством і при цьому має міцні взаємозв'язки з іншими системами та підсистемами, тому для вибору інноваційних технологій для застосування в контролінгу необхідно позначити коло завдань, які вирішуються основними елементами контролінгу.

У статті розглянуто завдання основних елементів контролінгу та запропоновані інноваційні управлінські технології, які можна використовувати в контролінгу в розрізі основних функцій управління, таких як планування, облік, контроль та аналіз, з урахуванням системи визначення цілей та процесу прийняття рішень на підприємствах харчової промисловості. Отже, основним завданням сучасної системи контролінгу є формування технологій управління, які використовують інновацію як елемент управлінського циклу. Інноваційні технології можуть бути використані в контролінгу як для досягнення поставленої стратегічної мети, так переходу на новий рівень розвитку підприємства.

Брик М. Інноваційні технології у системі контролінгу на підприємствах харчової промисловості. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 1. С. 248-256.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.01.248>

Ключові слова: інновації; підприємство; облік; аналіз; контроль; регулювання; управління.

Mykhailo Bryk (Ukraine)

UDC 338.43

JEL classification: M20, O30, O31, O32,
Q10**Mykhailo BRYK***PhD in Economics,**Associate Professor,**Departments of fundamental and special disciplines,**West Ukrainian National University, Ukraine***ORCID ID: 0000-0002-0861-9057**

© Mykhailo Bryk, 2022

Received: 03.01.2022

Revised: 18.01.2022

Accepted: 26.01.2022

Online publication date: 26.01.2022

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE CONTROL SYSTEM AT THE ENTERPRISES OF THE FOOD INDUSTRY

ABSTRACT

Modern conditions of economic activity of agro-industrial enterprises, including food industry enterprises, which require constant improvement of management systems. One of the forms of perfection is the application of innovations. The aim of the work is to consider the role of innovation in controlling, as well as innovative controlling technologies to solve problems aimed at improving the efficiency of management in the food industry. Given that controlling is the implementation of the management process in agro-industrial enterprises, the problem of using innovations in controlling should be considered as a task to develop appropriate innovations in the field of agro-industrial enterprise management.

The controlling system in terms of role and functionality is central to the management of the enterprise and has strong relationships with other systems and subsystems, so the choice of innovative technologies for use in controlling must indicate the range of tasks solved by the basic elements of controlling.

The article considers the tasks of the basic elements of controlling and proposes innovative management technologies that can be used in controlling in terms of basic management functions such as planning, accounting, control and analysis, taking into account the goal setting system and decision-making process in the food industry. Thus, the main task of a modern controlling system is the formation of management technologies that use innovation as an element of the management cycle. Innovative technologies can be used in controlling both to achieve the strategic goal and the transition to a new level of enterprise development.

Bryk, M. (2022). Innovative technologies in the control system at the enterprises of the food industry. *Economic analysis*, 32 (1), 248-256.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.01.248>

Keywords: innovations; enterprise; registration; controlling; analysis; regulation; management.

Вступ

На даний час в Україні інноваційний розвиток економіки є одним із пріоритетів державної політики, у тому числі й у сфері агропромислового комплексу країни. Концепція довгострокового соціально-економічного розвитку України на період до 2030 року орієнтує на поетапний перехід до інноваційного типу розвитку [1]. Складність та специфіку агропромислового виробництва визначають своєрідність підходів та методів управління агропромисловим підприємством. Сучасні умови економічної діяльності агропромислових підприємств, до яких також відносяться підприємства харчової промисловості, вимагають постійного вдосконалення систем управління. Основним напрямком вдосконалення управлінської діяльності на підприємствах харчової промисловості виступає формування та розвиток системи контролінгу.

Від організації та розвитку якісної системи контролінгу залежить ефективність системи управління підприємством харчової промисловості, а також забезпечення можливості прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію фінансового стану, згладжування ризиків банкрутства, а також збереження активів, інтелектуальної власності та інновацій. Однією з форм удосконалення систем управління, в тому числі і контролінгу, є застосування інновацій. Тобто «конструювання та розробка чогось нового, досі невідомого та ще не існуючого, того, що створить нову економічну конфігурацію зі старих, відомих та існуючих елементів» [4].

Отже, інновацію є сенс розглядати як необхідний елемент процесу управління.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає у розгляді ролі інновацій у контролінгу, а також інноваційних технологій контролінгу для вирішення завдань, направлених для підвищення ефективності управління на підприємствах харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Істотні ускладнення використовуваних управлінських технологій, а також інтеграційні

процеси в умовах економіки інноваційного типу послужили імпульсом підвищення ефективності розвитку інноваційних технологій контролінгу.

У сучасній економічній науці достатньо багато зарубіжних та вітчизняних досліджень що стосуються питань інноватики. Інновації розглядають з різних точок зору: розвиток технології, соціальні системи, економічний розвиток.

У науковій літературі існує кілька підходів до тлумачення терміну «інновація»:

1. Термін «інновації» розглядається лише як процес. Такого підходу дотримуються такі автори, як Б. Санто, І. М. Школа, І. М. Буднікевич, В.Г. Мединський та інші [3; 6; 9]. Зокрема В. Г. Мединський дає наступне визначення: «Інновація – це суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій, шляхом практичного використання нововведень» [6].

2. Термін «інновації» розглядається лише як результат. Такої точки зору дотримуються такі автори, як Р. А. Фатхутдінов, Л. М. Гохберг та інші [11]. Р. А. Фатхутдінов вважає, що інновація – це «кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту» [11].

Таким чином, інновація представляє інструмент забезпечення успішності організації. У зв'язку з цим актуальне питання про те, як даний інструмент бере участь у вирішенні проблем підприємства, які механізми його застосування для зміцнення позицій компанії, тобто яке місце інновації в економіці та управлінні підприємством. У сучасній системі контролінгу інновація постає як об'єкт управління, а не елемент управлінського процесу. З урахуванням того, що контролінг є реалізацією процесу управління на підприємствах АПК, проблема використання інновацій у контролінгу має розглядатися як завдання розробки відповідних нововведень у сфері управління підприємством АПК [8].

Для розуміння ролі інновації у системі контролінгу розглянемо поняття «управлінська

інновація». Існує два основних визначення, перше – це те, що «під управлінським нововведенням розуміється будь-яка цілеспрямована зміна технології управління орієнтоване на заміну існуючого механізму управління або його елементів з метою прискорення, полегшення або покращення виконання поставлених завдань» [7]. А друге визначення «управлінська інновація – це результат творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення та розповсюдження

нових управлінських технологій, методів та організацій-форм»[7]. Як бачимо, ці визначення пов'язують управлінську інновацію із поняттям «Управлінська технологія».

Вибір конкретних напрямів управлінських інновацій у контролінгу повинен будуватися на основі аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, виходячи з стратегічних цілей та завдань, які стоять перед конкретним підприємством харчової промисловості.

Зовнішнє середовище підприємства

Внутрішнє середовище підприємства

Джерело: побудовано автором на підставі [8].

Рис. 1. Місце контролінгу у структурі управління підприємства

Як бачимо з рисунку 1, система контролінгу по виконуваній ролі та функціональності займає центральне місце у контурі управління підприємством і при цьому має міцні взаємозв'язки з іншими системами та підсистемами. Тому для вибору інноваційних технологій для застосування в контролінгу необхідно визначити коло задач, які

вирішуються основними елементами контролінгу.

Контролінг являє собою досить складну систему, що складається з різних елементів, а саме з встановлення цілей, планування, обліку, контролю, аналізу, управління інформаційними потоками та вироблення рекомендацій для прийняття управлінського рішення [2].

Таблиця 1. Завдання основних елементів контролінгу

Елемент	Завдання
Планування	<ul style="list-style-type: none"> – створення та постійне вдосконалення всієї «архітектури» системи планування; – визначення загальної методики оперативного та стратегічного планування: визначення об'єктів, тимчасових горизонтів та інтервалів, вибір форм та інструментів планування; – встановлення потреби в інформації для планування та інформаційна підтримка при розробці планів; – оцінка розроблених планів на повноту та реалізованість; – безперервний моніторинг ефективності системи планування з метою своєчасного інформування менеджменту необхідність її вдосконалення.
Облік	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка створення системи збору та обробки інформації (як про внутрішнє, так і про зовнішнє середовище підприємства), яка є важливою для прийняття управлінських рішень на різних рівнях управління; – безперервний облік стану підконтрольних показників для того, щоб своєчасно виявляти негативні відхилення та своєчасно інформувати про це керівництво підприємства; – безперервний моніторинг ефективності системи обліку з метою своєчасного інформування менеджменту необхідність її вдосконалення.
Контроль	<ul style="list-style-type: none"> – формування системи контролю над виконанням як стратегічних, і тактичних цілей діяльності фірми; – розробка та складання підконтрольних показників, що є індикатором досягнення стратегічних цілей, та сукупності показників відповідно до поточних цілей; – визначення допустимих меж відхилень підконтрольних показників, розробка формалізованих процедур дій персоналу у разі низки відхилень; – безперервний моніторинг ефективності системи контролю та регулювання з метою своєчасного інформування про необхідність його вдосконалення.
Аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – формування та вдосконалення усієї «архітектури» інформаційно-аналітичної системи; – формування методології аналізу, що використовується: сукупності методів та інструментів аналізу, що дозволяють виявити релевантні для управління в поточний час факти, а також її періодичне оновлення відповідно до потреб керівництва; – економічна оцінка змін у розвитку керованих об'єктів щодо заданих параметрів з використанням таких прийомів та методів, які б забезпечували необхідну швидкість отримання результативних аналітичних показників;
Регулювання	<ul style="list-style-type: none"> – формування загальної методики, що дозволяє раціонально здійснювати всі види координації (первинна та вторинна, горизонтальна та вертикальна, системо утворююча та системозв'язуюча); – періодична діагностика стану відносин в організації (вертикальних та горизонтальних, лінійних та функціональних, формальних та неформальних, прямих та непрямих), що дозволяють забезпечувати координацію її діяльності на предмет їх раціональності, ефективності та відповідності сучасним досягненням теорії з метою своєчасного інформування менеджменту необхідність їх удосконалення; – моніторинг ефективності управління організацією у вузькому сенсі (тобто показників ефективності безпосередньо управління, а не діяльності всього підприємства) з метою оцінки результатів використання методів вторинної координації та своєчасного інформування менеджменту про необхідність їх удосконалення.

Джерело: побудовано автором на підставі [8; 9].

У таблиці 1 відображені основні завдання елементів контролінгу.

Таким чином, в залежності від цілей та завдань управління, будуть змінюватися інструменти контролінгу, які класифікуються не тільки на інструменти стратегічного та оперативного контролінгу, але й на інструменти з урахуванням основних функцій

управління. Це дозволить керівництву підприємств харчової промисловості з урахуванням задач основних елементів контролінгу використовувати інноваційні технології в галузі інструментів контролінгу в залежності від поставлених цілей організації АПК.

Джерело: побудовано авторами на підставі [5; 7]

Рис. 2. Інноваційні управлінські технології

Розглянемо які інноваційні управлінські технології можна використовувати в контролінгу у розрізі основних функцій управління з урахуванням системи визначення цілей та процесу прийняття рішень на підприємствах агропромислового комплексу. На рисунку 2 відображені інноваційні управлінські технології, які можна застосувати у контролінгу підприємств харчової промисловості.

Ефективність діяльності підприємств агропромислового комплексу насамперед

залежить від правильно обґрунтованої системи визначення цілей, що відображає потреби підприємства АПК з точки зору як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Тому для досягнення стратегічної мети підприємствам можна використовувати «дерево цілей», яке являє собою структуровану сукупність цілей організації, побудовану за ієрархічним принципом [10].

Застосування «дерева цілей» дозволить:

- скоординувати діяльність усіх структурних підрозділів агропромислового підприємства;
- визначити відповідальних за виконання тих чи інших цілей;
- згрупувати обов'язки посадових осіб та підвищити їхню взаємну відповідальність;
- здійснювати контроль за досягненням цілей, встановивши при цьому конкретні завдання та терміни реалізації.

Таким чином, «дерево цілей» є одним з найбільш ефективних інструментів, який дозволяє, відобразивши цілі діяльності у вигляді «дерева», побачити з якими проблемами доведеться спіткнутися підприємству в майбутньому для досягнення поставленої мети.

Як видно з рисунка 2, для планування діяльності підприємства харчової промисловості можуть використовувати такі інструменти, як стратегічні матриці, математичне прогнозування та ситуаційне планування. Розглянемо, що собою представляють стратегічні матриці.

Стратегічна матриця є модель вибору підприємством певної стратегії залежно від конкретної ринкової кон'юнктури та власних можливостей чи інших факторів.

Матриця утворюється за двома ознаками (факторам) за допомогою системи горизонтальних і вертикальних координат економічного простору, які виражають кількісні чи якісні характеристики відповідних ринкових параметрів. Їх перетин утворює поля (квадранти, стратегічні сектори), що відображають позицію фірми на ринку. Матриці мають подвійну назву: за вмістом на прізвище розробника (імені фірми).

Для підприємств харчової промисловості наданий інструмент має ряд особливостей, які обумовлені технологічною та інституційною специфікою їхнього розвитку. Тому необхідно врахувати ці особливості при розробці рекомендації цій з його практичного використання.

Для ефективного виконання такої функції управління як «облік» в даний час необхідна комплексна автоматизація бухгалтерського обліку. Автоматизація бухгалтерського обліку та підготовка фінансової звітності до податкових органів є одним з найважливіших

завдань, що стоять перед підприємствами агропромислового комплексу.

До поширених інноваційних програм у галузі бухгалтерського обліку та звітності можна віднести такі програми:

- 1С: Бухгалтерія застосовується для автоматизації бухгалтерського та податкового обліку та підготовки регламентованої звітності на підприємствах будь-якого масштабу ;
- Oracle E-Business Suite є повнофункціональний набір бізнес-додатків, забезпечуючих ефективне управління діяльністю підприємства, та застосовується для автоматизації таких напрямів, як фінанси, виробництво, управління персоналом, логістика, маркетинг, збут, продаж та інші.

На сьогоднішній день ці програми є найбільш популярними програмами, які використовують підприємства України.

При побудові ефективної системи управління агропромисловим підприємством на основі впровадження системи контролінгу необхідно забезпечити прозорість управлінських процесів та операцій для керівництва та власників як основа для прийняття ними ефективних рішень. У рамках такої функції управління як «аналіз» пропонується використовувати інноваційний інструмент PESTLE аналіз. Інструмент PESTLE аналіз є розширеною версією PEST аналізу шляхом додавання двох факторів (Legal та Environmental). Він допомагає виявити та оцінити фактори зовнішнього середовища за 6-ма категоріями: P (Political) Політичні, E (Economic) Економічні, S (Social-Culture) Соціально-культурні, T (Technological) Технологічні, L (Legal) Правові та E (Environmental/Ecological) Екологічні фактори [5].

PESTLE аналіз використовують при розробці та перегляді стратегії для існуючого ринку; під час запуску нового продукту чи послуги; для вивчення нового напрямку діяльності або для запуску продажів у новій країні чи регіоні. У всіх цих випадках необхідно оцінити потенційний вплив зовнішніх факторів на підприємство двох перспективах: як вони впливають на ринок та як вони впливають на операційну діяльність компанії.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, основним завданням сучасної системи контролінгу є формування технологій управління, які використовують інновацію як елемент управлінського циклу. Вирішення даної задачі передбачає виявлення «критичної точки» системи управління підприємств харчової промисловості, розробку послідовності переходу організації на новий рівень функціонування з моменту введення інновації та розробку сукупності спеціальних показників для визначення ефективності використання інноваційних технологій у контролінгу. Інноваційні технології можуть бути використані в контролінгу як для

досягнення поставленої стратегічної мети, так і для переходу на новий рівень розвитку підприємства.

Для оцінки ефективності впровадження інноваційних технологій у системі контролінгу на підприємствах харчової промисловості необхідно порівняти результати від впровадження інновацій з витратами на їхнє впровадження. Процес застосування інноваційних технологій у контролінгу на підприємствах харчової промисловості охоплює всі функції керування. Отже, можна виділити основні процесні зміни після впровадження інноваційних технологій та провести їх вартісну оцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна економічна стратегія на період до 2030 року : Постанова від 21.03.2021 р. № 179. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP210179?an=2>.
2. Аксентюк М. М. Концептуалізація контролінгу як елементу інноваційних процесів у менеджменті агропромислових формувань. *Проблеми науки*. 2009. № 12. С. 30-34.
3. Буднікевич І. М., Школа І. М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні. Чернівці: Зелена Буковина, 2002. 200 с.
4. Друкер П. Ф. Бизнес и инновации. Москва. ИД «Вильямс», 2007. 423 с.
5. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент : підручник. Муми : ВТД Університетська книга. 2010. 334 с.
6. Мединский В. Г. Инновационный менеджмент. Москва: Инфра-М, 2002. 232 с.
7. Микитюк П. П. Брич, В. Я., Шкільняк М. М., Микитюк, Ю. І. Інноваційний менеджмент: підручник. Тернопіль: Економічна думка: ТНЕУ, 2019. 518 с.
8. Портна О. В. Контролінг. Львів, «Магнолія 2006», 2008. 264 с.
9. Санто Б. Инновация как средство экономического развития. Москва: Прогресс, 1990. 384 с.
10. Сумець О. М. Стратегічний менеджмент : підручник. Харків : ХНУВС, 2021. 208 с
11. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов. 6-е изд. СПб.: Питер, 2008. 448 с.

REFERENCES

1. Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku : Postanova vid 21.03.2021 r. № 179. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/KP210179?an=2>.
2. Aksentiuk, M. M. (2009). Kontseptualizatsiia kontrolinhu yak elementu innovatsiinykh protsesiv u menedzhmenti ahropromyslovykh formuvan [Conceptualization of controlling as an element of innovative processes in the management of agro-industrial formations]. *Problemy nauky*, 12, 30–34. [in Ukrainian]
3. Budnikevych, I. M. & Shkola, I. M. (2002). Stanovlennia rehional'noho rynku innovatsij v Ukraini [Formation of the regional market innovations in Ukraine]. Zelena Bukovyna, Chernivtsi. [in Ukrainian]
4. Druker, P. F. (2007). Biznes i innovacii [Business and Innovation]. Moscow: Vilyams. [in Russian].
5. Illiashenko, S. M. (2010). Innovatsiinyi menedzhment [Innovation management] : pidruchnyk. Sumy: VTD Universytetska knyha [in Ukrainian].
6. Medynskij, V. G. (2002). Innovacionnyj menedzhment [Innovation management]. Moscow: Infra-M [in Russian].

www.econa.org.ua

7. Mykytiuk, P. P., Brych, V. Ya., Shkilniak, M. M., & Mykytiuk, Yu. I. (2019). Innovatsiinyi menedzhment [Innovation management]: pidruchnyk. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU. [in Ukrainian]
8. Portna, O. V. (2008). Kontrolinh [Controlling]. Lviv, «Mahnoliia 2006». [in Ukrainian]
9. Santo, B. (1990). Innovacija kak sredstvo jekonomicheskogo razvitija [Innovation as a tool for economic development]. Progress. Moscow [in Russian].
10. Sumets, O. M. (2021). Stratehichnyi menedzhment [Strategic management]. Kharkiv : KhNUVS [in Ukrainian].
11. Fathutdinov, R. A. (2008). Innovacionnyj menedzhment [Innovation management]. SPb, St. PETERSBURG [in Russian].